

ERKEN SEÇİM ARİFESİNDE IRAK EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

DR. RECEP YORULMAZ

Ekonomi Çalışmaları Direktörü **ORSAM**

“

Yaralarını sarmaya çalışan Irak ekonomisinin önündeki temel engelin politik istikrarsızlık olduğu bir ortamda, ekonomik maliyeti de düşünüldüğünde erken seçim kararının tartışılır olması olağan görünmektedir.

”

Irak'ta 6 Haziran'da yapılması planlanan erken seçimler, Irak Yüksek Seçim Komiserliğinin haziran ayı için seçimlere hazır olmadıklarını gerekçe göstererek yaptığı talep neticesinde, 10 Ekim'e ertelenmiştir. Ekim 2019'da başlayan hükümet karşıtı protestolarda eylemcilerin temel taleplerinden biri olan erken seçimin er-

telenmesi, toplum nezdinde mevcut hükümete karşı hoşnutsuzluk ve seçimlerin yapılması konusundaki hükümet iradesi üzerinde şüphe yaratmıştır.

Ancak Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin erken seçimlerin belirlenen tarihte yapılması için irade ortaya koyacaklarına yönelik yaptığı son açıklama ile bu şüpheler giderilmiş görünmektedir. Kendisinin aday olmayacağını ve herhangi bir partiyi desteklemeyeceğini ortaya koyan Kazımî, görevde kaldığı süre içerisinde gerek Türkiye gerekse İran ile yaptığı ekonomik

ve güvenlik konularındaki anlaşmaların devamlılığının önemini vurgulamıştır. Kazımî'nin açıklamalarından, yeni kurulacak hükümetin önüne gelecek ilk dosyanın söz konusu anlaşmaların olacağı sonucuna varılabilecektir. Halkın odak noktası ise hiç şüphesiz ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. Dolayısıyla yeni hükümetten beklentileri öncelikle ekonomik yapının düzeltilmesi olacaktır.

SOKAĞIN NABZI VE SEÇİM KARARININ RASYONALİTESİ

Bilindiği üzere devlet müdahalesinin hissedilir olduğu bir ekonomik yapıya sahip olan Irak, rezerv bakımından dünyanın en büyük dördüncü petrol ülkesidir ve ülke gayrisafi yurt içi hasılasının %30,4'ünü ihracat gelirlerinin ise %71,5'i petrol gelirlerinden sağlamaktadır. Irak'ta ekonomik servetin en önemli belirleyicisi

petrol sektörüdür. Dolayısıyla ekonomik faaliyetleri ve hükümet gelirleri büyük ölçüde petrol gelirleri ile şekillendiğinden, bu gelirlerle bağımlı bir ekonomik yapıya sahiptir. Ülkede ekonomik çeşitliliğin sağlanamamış olması, son erken seçim kararında görüldüğü gibi politik istikrarın yakalanamaması ve yolsuzluğun önüne geçilememesi ekonomik sorunların temelini oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda halkın öncelikli talebi yeni bir hükümet ile umutlarını yeşertmek ve ülkenin ekonomik potansiyelini kendi halkına yansıtmasının sağlanmasıdır.

ABD ve İran rekabeti altında kurumsal yapısını oluşturmaya çalışan Irak'ta erken seçimlerin mevcut sorunlara çare olup olamayacağı tartışma konusudur. Yaralarını sarmaya çalışan Irak ekonomisinin önündeki temel engelin politik istikrarsızlık olduğu bir ortamda, ekonomik maliyeti de düşünüldüğünde erken seçim kararının tartışılır olması olağan görünmektedir. Hiç şüphesiz Irak'ta başka ülkelerin nüfuzunun artmasının temel sebebi siyasi istikrarın sağlanamamış olmasıdır. Dünyanın dördüncü en büyük petrol rezervlerine sahip olan Irak'taki istikrarsız yapı ekonomik sorunlar doğurmuş ve bu da aralıklarla süren protestoları ortaya çıkarmıştı. Ekim 2019'da başlayan ve Ocak 2020'de de devam eden protestolar, kamu hizmetlerinin yetersizliği, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik ve yolsuzluk problemleri sebebiyle ulusal bir motivasyonla hızla ilerlemişti.

Irak halkı siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın suçlusu olarak hem hükümeti hem de ülkedeki ABD-

İran hegemonyasını görmektedir. Halk bu duruma tepkisini kamu mallarına ve hem ABD hem de İran Büyükelçiliğine saldırılar düzenleyerek gösterdi. Ancak Irak caddelerinin talep ettiği siyasi değişime ulaşmanın önündeki önemli engel yine İran olarak görünmektedir. Öyle ki Irak'taki siyasi sonuçlar üzerinde İran kadar etkili olan başka hiçbir ülke yoktur. İran, Irak'taki siyasi müttefikleri sayesinde, bugün Irak üzerindeki çıkarlarına yönelik protesto ediliyor olsa da Irak'taki nüfuzunu terk etmeye niyeti yoktur. Keza İran'ın uluslararası yaptırımlar sebebiyle girdiği ekonomik bunalımdan çıkış yollarından birisi Irak pazar payını arttırmaktır. Bu çıkış yoluna başarı ile ulaşan İran, Irak'ta var olan yüksek işsizlik sorununun daha da artmasına neden olmuş ve Irak halkının öfkelerini üzerine çekmiştir.

SON DÖNEM IRAK-TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Böyle bir sosyal ortamda Irak ve Türkiye arasında yapılan son anlaşmaların önemi daha belirgin olmaktadır. Mezhepsel durumun-

dan dolayı İran etkisinin fazla olduğu Basra gibi güney bölgelerinde dahi İran'a olan tepkinin sokaklara taştığı bir ortamda, Türkiye ile yapılan ekonomik anlaşmalar toplum nezdinde de kabul görmektedir. Özellikle beş milyar dolar değerindeki kredi ülkede gündem olmuş durumdadır. Bu kredinin Basra Büyük Fav Limanı'nı Türkiye'ye bağlayan demir yolu projesine yatırılabileceği beklentisinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Irak'ın ekonomik başkenti konumundaki Basra'ya ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Günlük üç buçuk milyon varil petrol üretimiyle dünyanın sayılı şehirleri arasında olan Basra'da potansiyelin çok çok altında bir sosyal ve fiziki altyapı olduğu görülmektedir. Basra'ya canlılık kazandırmanın ülke ekonomisini düzlüğe çıkarmanın anahtarı olduğu bilinmelidir. Bu bilinçle atılacak adımlar gerek toplum nezdinde gerekse karşılıklı çıkar açısından kazanç anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin burada yapacağı doğru hamleler hem Irak ekonomisinin geleceğini hem de iki ülke ilişkilerinin seyrini belirleme potansiyeline sahiptir.

Irak-Türkiye ticari ilişkileri son yıllarda önemli gelişmeler göstermiş, Türkiye'nin Irak'a yıllık ihracatı 8 ila 10 milyar dolar civarında seyretmiş; genellikle 2 milyar dolar altında seyreden ithalat verileri 2020 yılında büyük bir sıçrama yaparak 8 milyar dolar seviyesini geçmiştir. Bu sıçrama iki ülke arasındaki ticaret hacminin 20 milyar doları aşması hedefine de teşvik edici bir gelişme olmuştur. Her ne kadar 2020 yılının ilk döneminde koronavirüs salgını sebebiyle iki ülke arasındaki sınır kapıları kapatılsa da birkaç ayın ardından güvenli geçiş yöntemine geçilmesiyle tır trafiğinde önceki aylarda yaşanan düşüşler de kısmen telafi edilmiştir.

Türkiye'nin Irak'a ihracatını iki ana kalem altında toplamak mümkündür.

Zira ülkeye ihraç edilen mallardan birçoğu Irak'ta müteahhitlik projesi üstlenen Türk firmaların malzeme, makine ve inşaat ürünleriyken kalan kısmı da temel olarak gıda, hazır giyim, temizlik ürünleri, mücevherat gibi nihai mallardan oluşmaktadır.

TİCARİ İLİŞKİLERDE ZORLUKLAR

İki ülke arasındaki ticaretin büyük çoğunluğu tırlar vasıtasıyla kara yolu üzerinden yapılmaktadır. Ancak burada Türk ihracatçıların aleyhine bir uygulama mevcuttur. Daha önceki dönemlerde herhangi bir kısıtlama olmamasına rağmen 2012 yılında mevcut hükümet Türk tırlarının Irak'ın geneline ulaşımını yasaklamış, tırların sadece Erbil şehrine kadar erişimine izin vermiştir. Bu rotanın devamı için ise ürünler Iraklı tırlara transfer edilmekte, bu süreçte de ciddi miktarlarda ürünün hasar görmesine ve ihracatçıların maddi kayıplarına neden olmaktadır.

“

2009 yılında Irak'ın bir ülkeyle imzaladığı en geniş ekonomik anlaşma olan “Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması” imzalanmış ancak Türkiye'deki onay süreci tamamlanmasına rağmen Irak tarafında süreç tıkanmıştır. Sürecin burada tıkanması Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının işlevsel olmasını engellemiştir.

”

İki ülke arasında Gümrük Birliği veya Serbest Ticaret Anlaşması olmadığı için ikili ticarete gümrük vergisi ödenmektedir. İyi bir gelişme olarak 2019 Şubat'ta uygulamaya geçen “tek gümrük uygulaması” ile 0-100 arasında değişen vergiler %0,5, %10, %15 ve %30 olmak üzere dört sınıfta toplanmıştır. Ancak 1976'da imzalanan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'na rağmen vergilendirme sorunları çözülememiş, hâlihazırda pek çok ihracatçı Irak'ta çifte vergilendirmeye maruz kalmaktadır.

2009 yılında Irak'ın bir ülkeyle imzaladığı en geniş ekonomik anlaşma olan

“Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması” imzalanmış ancak Türkiye’deki onay süreci tamamlanmasına rağmen Irak tarafında süreç tıkanmıştır. Sürecin burada tıkanması Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının işlevsel olmasını engellemiştir. Zira yıllardır iki ülke arasındaki görüşmelerde ajandanın ilk sırasında yer alan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasında henüz bir sonuca ulaşılamamış; her ne kadar 17 Aralık 2020’de Irak başbakanının Türkiye ziyaretinde anlaşma imzalanırsa da onay sürecine dair belirsizlikler varlığını sürdürmektedir.

Irak’ta faaliyet gösteren iş adamlarının karşılaştıkları bir diğer sorun ödeme sorunudur. Zira her ne kadar yatırımları ve iş hacmini arttırmaya yönelik ikili niyetler dillendirilse de Irak’ta faaliyet gösteren müteahhitlerin ödemelerinde ve alacaklarında ciddi düzeylere varan sorunlar yaşanmaktadır. Ödeme sorunları engelinin yanında Türk mallarının yeni müteahhitlik projelerinde kullanılmasının engellenmesi de iki ülke ilişkilerini zedeleyen bir hamle olmuştur. Ülkede açıklanan yeni ihalelerde Avrupa Birliği (AB) standartları vurgulanırken Türk mallarının kapsam

dışı bırakılması müteahhitlerin ihalelere katılımını ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini olumsuz etkileyecek bir gelişmedir.

İŞ BİRLİĞİ İMKÂNLARI VE FIRSATLAR

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunun ele alındığı görüşmelerde 3 temel konu uzun yıllardır ön plana çıkmaktadır: Ovaköy Sınır Kapısı’nın yeniden açılması, Bağdat demir yolunun yeniden inşası ve bunun Basra’ya kadar uzatılması, Kerkük-Ceyhan Boru Hattı’nın tamir edilmesi ve paralel bir hattın inşası. Ancak bu adımların uzun görüşmelere rağmen hemen gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde değildir. Zira Irak’taki siyasi sıkıntılar, sürekli hükümet değişimleri, bölgedeki güvenliğin tam olarak sağlanamaması gibi sorunlar süreçleri tıkamaktadır. Örneğin normal şartlar altında günlük 2 binlere ulaşan tır geçişleri Habur Sınır Kapısı’nın yetersiz kalmasına neden olmakta, iki ülke arasındaki ticaret hacmini ciddi miktarda kısıtlamaktadır. Bu bağlamda Habur Sınır Kapısı’na yaklaşık 10 km uzaklıktaki Ovaköy Sınır Kapısı’nın açılmasıyla ticaret hacminin genişlemesi ve tırların gümrük süreçlerinde daha az zaman-para kaybetmesi hedeflenmektedir.

Ancak iki sınır kapısının da Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) kontrolündeki alanlardan geçmesi bu projenin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Zira her ne kadar merkezî hükümet bu konuda kararlı bir duruş sergilese de IKBY’nin onayı olmadan bu projenin tamamlanması yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Üstelik sınır kapısının açılması demir yolunun inşasını da destekleyen ve kolaylaştıran bir uygulamadır fakat bu konuda da Irak tarafı kararlı bir duruş sergilememektedir. DEAŞ’ın saldırıları sonucunda zarar gören Kerkük-Ceyhan Boru Hattı’nın tamir edilmesi konusunda da Türkiye iş birliği çağrısı yapmakta eğer tamir edilmesi mümkün değilse alternatif bir hattın inşasında üstüne düşen sorumluluğu yerine getireceğini açıklamaktadır. Fakat Irak’ın böyle bir hat inşası için ekonomik imkânlarının olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu süreç de sıkıntılı görünmektedir. Sonuç olarak, Türkiye gıdadan temizliğe, inşaattan alt yapıya kadar hemen hemen her alanda Irak’ın ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip bir ülkedir. Hem yakınlık hem diğer ülkelerle fiyat-performans açısından rekabet üstünlüğü dikkate alındığında, Türkiye’nin Irak’ın inşasında aktif rol oynaması, enerji sektörü başta olmak üzere iş birliklerinin artması iki ülke açısından da yararlı bir süreç olacaktır. Ancak yatırımcıların ve ihracatçıların karşılaştığı sorunların bir an önce halledilmesi gerekmektedir. Üstelik bu sorunların pek çoğunu siyaseten çok basit adımlarla halledilebileceği de unutulmamalıdır. ■